

GÁSPÁRDY TIBOR

Művészet és személyiség

Rövid áttekintést szeretnék adni arról, miként alakult a kultúra és a gazdaság, a kultúra és a képzőművészet, valamint az ember és a képzőművészet viszonya az európai kultúrtörténetben. Tekintve, hogy az érzékeinkkel megtapasztalható materiális világ és a napjainkra megkerülhetetlen virtuális világ is elsősorban vizuális úton élhető át számunkra, a tanulmányban a vizuális nevelés kiemelt fontosságáról szeretnék szólni, illetve annak gondjairól, problémáiról. Úgy vélem, a művészettel való kapcsolat elmélyítése akár direkt, akár indirekt módon, hatáskörök mértén csekély ráfordítás árán jelentősen hozzájárulna az életminőség színvonalának emelkedéséhez. A jelzett kérdéskörökben tett állításaimat és hipotéziseimet szeretném a Nyugat-magyarországi Egyetemen, és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen végzett kérdőíves kutatásaimmal is igazolni.

1. Kultúra és gazdaság

Ha Stonehenge monumentális építményét nézzük valamely albumban vagy képslapon, műveltségünk okán rögtön elhelyezzük azt az őskor történetében, az emberi történet hajnalán. Talán nem is gondolunk hajdanvolt osztálytermünk falán az általában papírból készült obligát időcsíkra, mely jelezte, hogy a Kr.e. 3. évezredben, mely időszakra nagy vonalakban e megalit kori emlék épülése tehető, már álltak az egyiptomi piramisok, melyek ugyancsak köztudottan az építészet ókori remekei. Talán e példa megvilágítja valamely formán azt, hogy a kultúra és ezen belül különösképp a művészet milyen erővel képes átírni akár a helyi, akár az univerzális időt az emberi tudatban. „A kultúra egy adott korszak mindennapi evidenciája, az adott népesség kifejező formanyelve, a társadalom totalitásának önreflexiója.” (Karikó, 2006: 21). Az idézetből bizonyítottan látszik, hogy egy ország vagy térség gazdasága végső soron az ott meglévő kulturális alapokon nyugszik. A kultúra jelentősége a globális gazdaságban is megnövekedett. Samuel P. Huntington (1996) kifejtette, hogy a világ a civilizációs szembenállás korszaka felé halad, amelyben az embereket legfőképpen nem az ideológiájuk fogja jellemezni, mint a hidegháború idején, hanem a kultúrájuk. Mégis e különböző kultúrák nem feltétlenül kell, hogy harcban álljanak egymással, találkozásuk legalább olyan gyakran új értékek létrejöttéhez is vezethet. Ez utóbbi állítás bizonyítására, képzőművészeti példát keresve, megemlíthetném az afrikai kultúra hatását a kubizmus irányzatára.

2. Kultúra és képzőművészet

Nem állítható, hogy a művészet a kultúra kizárólagos fokmérője, de mindenképpen fontos komponense, és sajátos formanyelvén lenyomata annak, attól el nem választható. „*A kulturális értékekkel való élésre a felkészítés társadalmi és egyéni értelemben is szellemi beruházás, amely színvonalában megemelheti az egész integráció népességének létszínvonalát*” – írja B. Gelencsér Katalin (2001: 76). A művészetre régtől fogva mint a legfőbb jó, az erkölcs és a szép letéteményesére tekintünk. A művész lehet esendő, de a műve nem. Talán nem véletlen, hogy az engedelmes katona nevelési célját maga elé tűző Spárta jóval kevesebb művészi, tudományos és filozófiai örökséget hagyott ránk, mint a test és szellem harmonikus egységét valló Athén. A kultúra és a gazdaság szétválaszthatatlanok, hiszen kétséget kizáróan közös töről fakadnak. Bizonyítékért az őskori barlangfestményekhez fordulhatunk, melyeknek nem esztétikai céljuk volt, (a barlangrendszerek legeldugottabb, legrejtettebb részein találjuk őket) hanem szervesen kapcsolódtak a vadászat, azaz a gazdaság sikeréhez. Az ókori kultúrák is tanúskodnak a művészet, a filozófia vagy a tudomány szerves egységéről. Erősen valószínűsíthető tehát, hogy a kultúra és gazdaság vertikális és horizontális szétválasztása nem indokolt, illetve nem volt indokolt addig a pontig, amíg mindkettő szakrális jelleggel bírt.

3. Ember és művészet

A művészet áthatotta az ember által végzett cselekedeteket, az emberrel megesett eseményeket, kapcsolatot tartva a nem e világgal. Népünk művészete és paraszti múltja ihletetlen bizonyítja ezt. Az „egyetemes emberi értékek” az emberközponitú világ velejárói, iránytűi, vágyai. A reneszánsz az a kor, amelyben megtörni látszik az addigi világ egysége, és a művészet egyre inkább kilép a szakrális gazdaságból. Titoknak, a „hogyan” titkának van birtokában, tudattal vagy öntudatlan. E titok már függetlenedni látszik a létfenntartástól. A művészet egyre inkább a lélek, az érzelem, a megfeyjthetetlen világának kötelezi el magát, és a tudománnyal szemben fokról fokra önálló letéteményesévé válik a bizonyíthatatlannak. Az emberközponitú világ értelemszerűen emberi istent feltételez. A barokk művészet templomaiban már a festett, emberarcú mennyország illúziója érinti az eget a földdel, míg portréi az emberi sorsokra figyelnek, a tipikusan keresztül fényben és árnyékban rögzítve az örököt és az állandót. A 19. század végétől kezdődően a művészet, hagyományos struktúráját megbontva, nem a külső világ leképezésében, hanem a belső világ megragadásában keresi elsődleges lényegét. A kifejezés gesztusaival formavilágát alakítva esetenként lényegében maga is vallássá válik, egyfajta hiánypótlást megvalósítva az egyén által feltett általános emberi értékek, legalábbis

vágyak mentén. Az elkövetkező században (és a következőben) e belső világ feltérképezésekor kérdései már nemegyszer saját kifejezőeszközei felé irányulnak. Az új, a még soha nem látott felmutatása kétségtelenül egyik lényegi eleme lehet a művészetnek. Egyik, de nem egyetlen jellemzője. A gondolatot a forma avatja művészetté. Kétségtelen: minden műalkotás egyben kordokumentum is. Ám ha pusztán az lenne, nem lenne több divatnál. De a művészet, noha az adott kultúra meghatározottja, bizonyos értelemben egyetemesebb annál, és sajátosságai révén képes különböző kultúrákat összekötni térben és időben. A művész maga a médium, az ősidőből velünk maradt sámán, aki üzenetet közvetít lelkünk belső rezdüléseiről. Mégis, legyen a művészet szakrális vagy profán, kérdései mindig az emberi lélek szükségleteire keresnek és igyekeznek választ találni. Nyelvünk a konkrét művészi alkotásokra való vonatkoztatáson túl ma is megkülönböztetés-ként használja a „művészi” jelzőt azon esetekben, melyek meghaladják az átlagost, esetenként a kiválót. Lehet művészien csinálni bármit, de lehet művészien élni is. Őriz tehát a nyelv valamit abból az időből, amikor a tudomány és a művészet együtt állt a mindenség titkai előtt. Mára a kettő, tagadhatatlan, távolról sem egy és ugyanaz. Pilinszky szép szavaival élve, míg a tudomány megpróbálja legyőzni a halált, a művészet megkönnyíti elfogadni azt.

4. A vizuális nevelés fontossága

Kárpáti Andrea (2001) szerint, azoknál a primitív törzseknél, melyeknél nem állnak rendelkezésre olyan hagyományos eszközök, mint például a ceruza és a papír, megfigyelték, hogy a gyermekek homokba rajzolják vagy kergekbe karcolják ábráikat. Vagyis a vizuális nyomhagyás ősi, veleszületett vágya az embernek. Megfigyelhetjük, hogy akik büszkén vagy éppen lemondóan jelentik ki, hogy sem a rajzoláshoz, sem a festéshez nem értenek, milyen kategorikusan vallják magukat gyakori szófordulattal vizuális típusnak. Kétséget kizáróan igazuk van, hiszen az emberek túlnyomó többsége számára a képi világ meghatározó. A reklámok leg hatásosabban vizuális úton hatnak ránk, de a TV- képernyőkön és számítógép monitorokon megjelenő agresszió is ezen az úton fejt ki hatását, méghozzá magas színvonalon. Strohnér József (2005) napjainkra a két hagyományos nevelési formán a családi, az iskolai nevelésen túl egy harmadikat: a mediális vagy virtuális nevelést is megkülönbözteti. Mindinkább jogosnak látszik, ez utóbbinál szükség van valamely fajta védekezésre vagy orvoslatra. Nem túlzás azt állítani, hogy a vizuális neveléssel foglalkozó tanórák – Deszpot Gabriella (2009) kifejezésével élve – egyfajta mentális, sőt kriminális prevenciónak is felfoghatók. Fontos, hogy azok, akiket ez a mediális kultúra legjobban befolyásolni akar, vagyis az ifjúság megismerje a képi eszköztár lehetőségeit, hatásmechanizmusait. Annál is inkább oda kell figyelni e problémára, mert – mint arra Bodócky István (2002) rámutat,

- a vizualitás nemcsak nagy általánosságban a mindennapi életben játszik kiemelkedő szerepet, hanem a szabadidő eltöltésében is. E szabadidőnek az eltöltése azonban, napjainkra erősen virtuálissá vált. Határozottan állítható, hogy a képzőművészet tanítása létező színtere az érzéki tapasztalásnak. Magyarországon a 4–12 éves gyerekek napi átlagban 3 és fél órát nézik a televíziót, ráadásul több mint 50 százalékuk szülői felügyelet nélkül, derül ki egy legújabb felmérésből (AGB Nielsen, 2011). A tárgynak a kreativitásra nevelésre, a problémamegoldó képesség fejlesztésére, kulturális identitás erősítésére való köztudottan pozitív hatása ellenére úgy tűnik, a vizuális művészetek még a többi művészeti ágánál is hátrányosabb helyzetben vannak. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy sok gyermek vagy fiatal számára szociális helyzete folytán az iskola jelenti az egyetlen utat a művészet, illetve a kulturális felemelkedés felé. „A művészeti és kulturális oktatás a gyermekek és a fiatalok oktatásának lényeges eleme azáltal, hogy hozzájárul a szabad akarat, az érzékenység és a mások iránti nyitottság fejlesztéséhez” - rögzíti az Európai Parlament 2009. március 24-i állásfoglalása a művészeti tanulmányokról az Európai Unióban (2009).

A hazai vizuális nevelés gondjait a következőkben foglalhatjuk össze: mindenekelőtt a kevés óraszám, a tárgyi feltételek hiánya, a múzeumpedagógiában rejlő lehetőségek nem kellően hatékony kihasználása. Feltétlenül említést érdemel a modern művészet meglehetősen szerény jelenléte a művészeti oktatásban, noha épp ez a művészet lenne leginkább rokonítható a szellemi tevékenységgel, problémamegoldással.

5. A kutatás bemutatása

A kutatás célja a kultúra és művészet kapcsolatának valamint a képzőművészeti oktatás és a képi gondolkodás összefüggéseinek vizsgálata a Nyugat–magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karán és Közgazdaságtudományi Karán, valamint a Budapesti Műszaki és Közgazdaságtudományi Egyetem Gépészmérnöki Karán.

A célokhoz igazodva fogalmaztam meg hipotéziseimet.

- H1 Feltételeztem a vizualitás elsődlegességét az érzékelés és észlelés világában.
- H2 Feltételeztem, hogy a hallgatók körében a képzőművészeknek van a legalacsonyabb ismertségük.
- H3 Feltételeztem, hogy a hallgatók szoros kapcsolatot látnak a kultúra és a művészetek között.

A vizsgálat módszere az írásbeli kikérdezés volt. A kérdőív a demográfiai adatok mellett nyitott és zárt kérdéseket, illetve rangsort tartalmazott.

A vizsgálat mintáját 167 első- és második évfolyamos hallgató képezte, 112 nő és 55 férfi.

5.1 A kutatás eredményei

A hallgatóknak a vizuális kultúra–rajz tárgy oktatásának fontosságát kellett értékelniük az iskolarendszerben 1–10-ig terjedő skálán.

Az eredményeket százalékká alakítottam. A NYME Benedek Elek Pedagógiai Karán ez az érték 83 %, a BME Gépészmérnöki karán 55,2 %, míg a NYME Közgazdaságtudományi Karán 55,2 % volt. A fontossági sorrend természetesen erős párhuzamot mutatott azzal (az itt nem prezentált kérdéssel és eredménnyel), hogy a hallgatók az adott karon, illetve egyetemen mennyire érezték, látták fontosnak a tárgyat eljövendő diplomájuk szempontjából. Majd egy némiképp játékos kérdés következett: ha hosszabb ideig elszakítanák barátjától vagy kedvesétől, a következő három dolog közül melyiket venné magához, hogy legjobban emlékeztesse rá: egy kedvenc zeneszámot, egy fontos levelet vagy egy fényképet az illetőről?

Az 1. táblázat adatai alapján látható, a hallgatók túlnyomó többsége a fényképet, vagyis a vizuális emléket választotta.

1. táblázat A vizualitás elsődlegessége az érzékelés és észlelés világában (%-ban)

karok	levél	zeneszám	fénykép
NymE BPK	10	13,3	76,7
NymE KTK	10	18,4	71,6
BME GPK	15	32	53
összesítve	11,7	32	67

Ezt követően megpróbáltam összehasonlítani a különböző művészeti ágak képviselőinek ismertségét. Csupán 5-5 zeneszerzőt, képzőművészt, illetve író vagy költőt kellett megnevezniük a hallgatóknak. Tény, a kérdés nem fedi le a hallgatóknak az egyes művészeti ágakban való kompetenciáját. A művészeti oktatás nem lexikális ismeretek átadása, de az általános műveltség, a szakmai tudás szempontjából teljesen független sem lehet attól. A kérdés alapján a művészeknek a zenében, irodalomban és képzőművészetben való ismertségét százalékokban a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat Művészek ismertsége (%-ban)

karok	zeneszerzők	írók, költők	képzőművészek
NymE BPK	90,3	91	70
NymE KTK	87,3	88	63,7
BME GK.	82	78,3	55
összesítve	86,5	86	63

Mindhárom karon a vizuális emlék elsődlegességének dacára, messze a képzőművészeké az utolsó hely, és ezt mutatja az összesített eredmény is.

A következő kérdésnél a kultúrához rendelhető 10 fogalom közül kellett az 5 legfontosabbat kiválasztaniuk és rangsorolniuk a hallgatóknak. A fogalmak a következők voltak: technika, tudomány, vallás, művészet, család, egészség, hazaszeretet, életszínvonal, gazdasági élet, táplálkozás. Az eredményeket százalékokban a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat A kultúrához köthető fogalmak fontossága (%-ban)

Fogalmak	NymE BPK	NymE KTK	BME GPK	összesítve
Technika	15	20	33	23
Tudomány	28	52	68	49
Vallás	31	44	47	41
Művészet	56	54	59	56
Család	85	67	73	75
Egészség	65	46	24	45
Hazaszeretet	35	32	39	35
Életszínvonal	30	35	21	29
Gazdasági élet	14	23	18	18
Táplálkozás	31	29	19	26

6. Következtetések

Várakozásomnak megfelelően az első hipotézisem igazolódott: a hallgatók túlnyomó többsége a fényképet, vagyis a vizuális emléket választotta, annak ellenére, hogy a vizuális oktatás fontosságát nem mindenhol kezelték kitüntetett helyen. Érdekességként megemlíthető, hogy legelvontabban a leendő mérnökök gondolkodtak; 47 százalékban választották a zeneszámot és a levelet, tehát a kettőt együtt, a zeneszám 53 százalékával szemben.

A második hipotézis, mely szerint a képzőművészeknek van a legalacsonyabb ismertségük más művészeti ágak alkotóival szemben, szintén igazolást nyert. Megjegyezném, néhány helyi művészt nem számítva elvétve jelöltek a hallgatók kortárs alkotót. Tagadhatatlan, a zenei tájékozottság a nagyjából hasonló óraszám dacára komoly mértékben megelőzte a képzőművészekét. Okaként feltételezhető, hogy a zene reprodukálása napjainkban lényegesen olcsóbban, kevesebb nehézség árán és magasabb szinten megoldható, mint a képzőművészeté. A televízióban színvonalukat tekintve sokak által vitatott, ám igen magas nézettséggel futó tehetségkutató műsorok kétségtelen pozitívumaként említhető, hogy jelentősen megemelték az ének-zene tantárgy népszerűségét. Ilyen médiatámogatással a képzőművészet nem rendelkezik, de bizonyára javítana a helyzeten a kvalitásos kortárs művészet szélesebb körű bemutatása.

Feltételezésem, hogy a hallgatók a kultúrát és a művészetet egymástól elválaszthatatlannak érzik, értelemszerűen helytállóan bizonyult. A művészet mind-egyik vizsgált karon az első három hely között szerepelt, összesítésben pedig a másodikon. A kutatás célja eredetileg a kultúra és a művészet kapcsolatának mértékére irányult. Az eredményeket látva azonban feltűnt, hogy a kultúra legfontosabb választott értékei a lelki és szellemi javak mentén rendeződnek el, rokoníthatóan az életminőség fogalmával. Az értékeléskor az öt, kultúrához kapcsolható legfontosabb fogalmak a következők voltak: első a család, második a művészet, harmadik a tudomány, negyedeik az egészség, ötödik a vallás. Az élet-színvonal csupán a hatodik helyet szerezte meg, nem beszélve a gazdasági életről, mely a rangsor legvégére került. (Elgondolkodtató, hogy még a Közgazdaságtudományi Karon is csak a kilencedikre.) Örömteli még a hazaszeretet fontos, hatodik helyen való szereplése, mely csak az egyik karon nem került az első öt közé. Lehet vitatkozni azon, a kérdésfelvetés ekvivalens-e az ebből levonható következtetéssel. Úgy vélem, az. A megkérdezettek többsége szeretne családban, szellemiekben gazdagon, egészségben és hitben élni. Ezeket az értéket, az e kultúrához tartozó értékeket tartják fontosnak. Ahogy Temesi Ferenc (2009) fogalmazott a Magyar Nemzet hasábjain: „a kultúra a summázata a művészetnek, a szerelemnek, a gondolatnak, amely évszázadokon át képessé tette az embert, hogy megszabaduljon a rabszolgaságtól.(...) Végül is kultúra az, amit a többiek elfogadnak”. Boldogsággal tölthet el minket az eredmény egy olyan világban, ahol egy neves, kozmetikai cikket (vizuális üzenet) áruló világcég (dm-drogerie markt Kereskedelmi és Szolgáltató KFT), tökéletes esztétikummal berendezett boltjaiban (2. vizuális üzenet) a következő reklámszöveget nyomtatta a reklámtáskájára (verbális megerősítés): „ITT VAGYOK ÖNMAGAM, ITT VÁSÁROLÓK”. De vannak más értékek is. Ezen értékek képviselői ott ülnek a hazai felsőoktatás padsoraiban. Ok a reményre. Még akkor is, ha a művészek és különösképp a képzőművészek – legalábbis név szerint – nem örvendtek túl nagy is-

mertségnek. De úgy gondolom, a művészetre való igény mégis ott van a kérdőívekre adott válaszokban. A művészetet a kultúrához való igen szoros, vizsgálatainkban is megerősített kötődése, abban játszott szerepe, vele való átjárhatósága és értékazonossága feljogosítaná arra, hogy iskolarendszerünkben, oktatásunkban a jelenleginél nagyobb arányban vegyen részt. Nem véletlenül szerette volna Csontváry annak idején a Nyugati pályaudvar csarnokában kiállítani festményeit, hogy lehetőség szerint minél többen láthassák őket, és az emberek megjavuljanak tőle (Czakó, 2008). A rajzolás, festés és minden más vizuális produktumot létrehozó tevékenység nem csupán manuális, hanem legalább annyira szellemi tevékenység is, és mint ilyen, mindenki számára tanítható és gyakorolható. Pusztán a szaporodó művészeti iskolák száma nem jelent megoldást, csak a káros, korai selekciót segítik, és kevesek kiváltsága lesz látogatásuk. (Bodóczky, 2002) Úgy vélem, ebben a kérdésben az egész a fontos, nem a kevesek, hogy a kultúra és a művészet, vagy a művészen keresztül a kultúra minden személyiség értékévé váljon.

IRODALOM

- AGB Nielsen médiakutató intézet felmérése 2011. Magyar Nemzet, 2011. március 12. 17.
- B. Gelencsér Katalin (2001): A Művelődés szükséglete. In: Török József (szerk.): *Funkciók és szerepek az ezredfordulón* Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ Szeged. 63-77. [online] <URL:http://www.csongradamk.hu/pages/700/dload/kiadvany_pdf.pdf> [2011. március 30.]
- Bodóczky István: A rajz, vizuális kultúra tantárgy helyzete és fejlesztési feladatai. Új Pedagógiai Szemle, 2002. 52. 10. sz [online] <URL:<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2002-11-hk-bodoczky-rajz>> [2011. március 30.]
- Czakó Gábor (2008): *Isten családja*. Cz. Simon Bt. Kiadása
- Deszpot Gabriella : Képtelen keretben. Új Pedagógiai Szemle 2001. január 17-30. [online] <URL:<http://www.ofi.hu/tudastar/deszpot-gabriella>> [2011. március 30.]
- Európai Parlament 2009. március 24-i állásfoglalása a művészeti tanulmányokról az Európai Unióban [online] <URL:<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:117E:0023:0026:HU:PDF>> [2011. március 30.]
- Huntington Samuel P. (2006) *A civilizációk összecsapása es a világrend átalakulása*. Európa Kiadó, Budapest.
- Karikó Sándor (2006): A gazdaság és kultúra heterogenitása. In: Karikó Sándor (szerk.): *Gazdaság és/vagy kultúra*. Gondolat Kiadó, Budapest. 21.
- Kárpáti Andrea (2001): Firkák, formák, figurák – a vizuális nyelv fejlődése a kis-

gyermekkortól a kamaszkorig. Dialóg Campus Kiadó, Budapest

Strohner József: Társadalmi szerepek a vizuális kommunikáció folyamataiban és vizuális nevelés. Magyar Pedagógia 105/ 3. 2005. [online] <URL:[http://www.magyarpedagogia.hu/ document/Strohner_MP1053.pdf](http://www.magyarpedagogia.hu/document/Strohner_MP1053.pdf)> [2011. március 30.]

Temesi Ferenc: *Játék a karzatnak*. Magyar Nemzet, 2009.január 24.